

## 42. Jean Paul Vinay ile Jean Darbelnet, Peter Newmark, Anthony Pym ve Gideon Toury'nin kuramları ışığında Necib Mahfuz'un "Başkan'ın Öldürüldüğü Gün" adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirisinin analizi

Hüseyin Selim KOCABIYIK<sup>1</sup>

**APA:** Kocabiyik, H. S. (2022). Jean Paul Vinay ile Jean Darbelnet, Peter Newmark, Anthony Pym ve Gideon Toury'nin kuramları ışığında Necib Mahfuz'un "Başkan'ın Öldürüldüğü Gün" adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirisinin analizi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), xx-xx. DOI: 10.29000/rumelide.1132601.

### Öz

Bu çalışmada Nobel Ödüllü Mısırlı Edebiyatçı Necib Mahfuz'un *Yevme Kutile ez-Zaim* adlı romanında mevcut olan dil oyunlarının Türkçeye çevirisi batılı çeviribilimcilerden Vinay ile Darbelnet, Newmark, Pym ve Toury'nin kuramları ışığında analiz edilmiştir. Necib Mahfuz'un bu romanının tercih edilmesindeki en temel sebep hem romanda çok üstün bir belagat örneği kullanılmış olması hem de Necib Mahfuz'un Arap Dili ve Edebiyatında çok önemli bir yere sahip olmasıdır. Çalışmada Arapçadan Türkçeye doğrudan yapılan çeviri esas alınmış, ara dil olan İngilizceden yapılan çeviriye ise hiç değinilmemiştir. Bunun en temel sebebi de ara dilden yapılan çevirilerde büyük çaplı anlam kayıplarının meydana geldiği gerçeğidir. Bu çalışmada tartışılacak olan en temel husus bir çeviri eleştirisinin bilimsellik kriterini sağlayabilmesi için kesinlikle bir kuramsal çerçeveye dayandırılması gerektiğidir. Çalışmanın araştırma modeli doküman incelemesidir. Araştırmada kuramsal bir çerçeveye dayanmayan çeviri analizlerinin sadece hata avcılığından ibaret olduğu ve bilimsel olma niteliğini taşımadığı tartışılmıştır. Bu araştırma bilimsel bir çeviri analizinin sistematik süreçlerinin uygulamasını ortaya koymak açısından hayati önem arz etmektedir. Çalışmada sırasıyla analizin kuramsal çerçevesini oluşturan çeviri kuramları izah edilmiş, kuramsal bir çerçeveye dayanan bilimsel bir çeviri analizi yapılmış ve çalışmada elde edilen bulguların tartışıldığı sonuç bölümü yer almıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen en temel bulgu ise çevirmenin Öncül Norm olarak kabul edilebilir bir çeviri yapmayı hedeflediğidir.

**Anahtar kelimeler:** Normlar, modülasyon, yönlü eşdeğerlik, iletişimsel çeviri, dil oyunları

### The Analysis of the Turkish translation of the figurative language in the novel "The Day The Leader Was Killed" by Nejb Mahfouz within the ambit of theories coined by Vinay and Darbelnet, Newmark, Pym and Toury

#### Abstract

In this study the Turkish translation of the figurative language in the novel "The Day The Leader Was Killed" written by Egyptian writer Nejb Mahfouz has been analyzed in the context of translation theories developed by Vinay and Darbelnet, Newmark, Pym and Toury. The fundamental reason of analyzing this novel is because of the usage of brilliant eloquence in the figurative language. Another reason is the fact that Nejb Mahfouz is considered to be one of the preminent writers in Arabic Literature. This research will only analyze the translation from Arabic to Turkish. In this study the indirect translation from English will not be discussed. The reason of this is due to the fact that great

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Gör., Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü (İstanbul, Türkiye), selim.kocabiyik@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3937-9527 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.04.2022-kabul tarihi: 20.06.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1132601]

amount of loss of meaning might prevail in an indirect translation. Furthermore another reason is that the analysis of targets texts translated from a mediated language can not be successful. The fundamental argument of this research is the fact that a translation criticism is obliged to be carried out on the basis of a theoretical framework in order for it to be scientific. The methodology of this study is document analysis. In this study the fact that translation criticism that does not have a theoretical framework will only be error-hunting has been discussed. Moreover the fact that this kind of a translation analysis will not fulfill the requirement of being scientific in other words thoroughly academic has also been emphasized. This study is crucial in terms of demonstrating the systematic process of a scientific translation analysis. In this research the theories that constitute the theoretical framework of the analysis have been explained, the analysis has been carried out and the findings that were obtained were discussed in the conclusion respectively. The fundamental finding which was obtained in the conclusion of this study is the fact that the translator has aimed to produce an acceptable translation as the Initial Norm.

**Keywords:** Norms, Modulation, directional equivalence, communicative translation, figurative language

## Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, özellikle insanlar arasındaki iletişimin nasıl kurulacağı söz konusu olduğunda çeviri her zaman çok önemli bir yere sahip olmuştur. Çevirinin tüm insanlık tarihi boyunca bireyler arasındaki iletişim ve kültürel etkileşim bağlamında bir köprü görevi gördüğü söylenebilir. Çeviri söylemleri tarih kayıtlarında bir hayli eskiye dayanmaktadır. Tarihteki ilk çeviri uygulamalarını gerçekleştiren çevirmenler, kültürel ve ilahi metinlerin başka kültürlerle ulaştırılabilmesine olanak sağlamak amacıyla çok büyük bir görev üstlenmiştir. Çeviri, M.Ö. 1. yüzyılda, başta Cicero ve Horace olmak üzere birçok araştırmacı tarafından tartışılmıştır. 4. yüzyılda ise, St. Jerome'un İncil çevirileri ile ilgili yaklaşımları daha sonra yapılacak olan yazılı metinlerin çevirileri üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Batı Avrupa'da, İncil çevirilerinin, ideoloji çatışmalarına zemin hazırladığı bir gerçektir.

Bunlara ek olarak, çeviri henüz bir bilim olarak kabul edilmeye başlanmadan önce bile yabancı dil öğretimi adı altında bir dal olarak önemini korumuştur zira çeviriyi tamamen saf dışı bırakarak yabancı dil öğretmek oldukça güçtür. Munday (2012:11), çeviri ile ilgili çalışmaların önem ve ivme kazandığını gösteren dört farklı etkenin olduğunu ifade etmektedir. Munday'e göre bu dört değişik etken profesyonel çevirinin uygulandığı alan ile daha soyut inceleme içeren araştırma alanının arasında bir tartışmaya sebep olmuştur.

Çeviri ilk kez 1972 yılında Holmes (2004), tarafından bir bilim olarak dile getirilmiştir. Holmes'un sayesinde çevirinin artık bir bilim olarak kabul edilmeye başlanması daha sonra ortaya atılacak olan kuramlara da zemin hazırlamıştır. Böylelikle, birçok ülkeden, önemli kuramlar geliştiren çeviribilimciler ortaya çıkmıştır. Holmes'un, çeviri tarihine sağladığı böylesine önemli bir katkıdan sonra artık çeviri alanı sadece bağımsız bir ihtisas haline gelmekle kalmamış aynı zamanda betimleme, kuram ve uygulama olarak üç bölüme ayrılmıştır. Bir terim olarak çevirinin, birkaç anlamından söz etmek mümkündür. Bu terim, çevrilmiş metinlerle ilgili olan ihtisas alanını tanımlamak ya da çeviriyi oluşturma eylemi için kullanılabilir. Çeviri süreci, orijinal dilindeki bir metni başka bir dile yazılı veya sözlü olarak aktarmakla gerçekleşir.

Holmes (2004), Çeviribilim'i, çeviri eylemi ve çeviriler konusundaki sorunları ele alan ihtisas olarak tanımlamaktadır. Çeviribilim terminolojisinde orijinal metne "kaynak metin" (source text) adı verilmekte, çevrilmiş olan metin de, "erek metin" (target text) olarak isimlendirilmektedir. Çeviri analizi, başka bir deyişle eleştirisi de, uygulamalı Çeviribilimin bir koludur. Ancak çeviri analizi üzerine yoğunlaşan çalışmalar, kuramlarına kıyasla daha az ilgi odağı olmuştur. Broeck (2014), makalesinde bu gerçeği dile getirmektedir.

Ayrıca Broeck (2014), bilimsel bir çeviri analizinin sadece öznel yargılara, beğenilere veya eleştirilere bağlı kalarak yapılamayacağını da belirtmektedir. Bir çeviri analizinin, bilimsellik niteliğini taşıyabilmesi için sistematik betimlemelere bilinçler arası çeviri süreçlerine yer vermesi gerekmektedir. Bir çeviri eleştirisinin bilimsellik kriterini sağlayabilmesi için en temel şartı belirli bir kuramsal çerçeveye dayandırılmasıdır.

Broeck, birçok batı ülkesinde yapılan çeviri analizlerinde kuramsal açıklamalara hiç değinilmediğini ve çevirmeni yazara eş bir konuma getirme eğilimleri gösterildiğini ifade etmektedir. Broeck (2014), bu tür çeviri eleştirilerinin, çeviri analizi yerine çeviri kritiği olarak adlandırılmasının daha isabetli olacağını vurgulamaktadır. Reiss ise (2014:2) çalışmasında, yapılan çeviri eleştirilerinde genel olarak sadece "çok akıcı," "harika bir çeviri" şeklinde yargıların mevcut olduğunu ve eleştirmenin, erek metni kaynak metinle kıyaslama konusunda hiçbir gayret sarf etmediğini ifade etmektedir.

Broeck'un bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kuramsal çerçeveye oturtulmamış bir çeviri analizi bilimsellikten uzak kalacak ve doğru-yanlış çözümlenmesinden ibaret olacaktır. Karantay ise (1993), makalesinde Türkiye'de yapılan birçok çeviri analizinin sadece "hata avcılığı" boyutunda kaldığını ve Popovic (1970), tarafından ortaya atılmış olan her türlü "Değiş Kaydırma" kavramına örnek teşkil edebilecek cinsten olan çevirilerin hiçbir irdelemesi yapılmadan hata olarak addedildiğini ifade etmektedir.

Bir çeviri analizini başka bir deyişle eleştirisini kuramsal çerçeveye oturtabilmek de, erek metnin analizini yaparken çevirmenin yaptığı seçimlere kuramsal açıklamalar getirmek, çevirinin hangi kuramsal çerçeveye oturtulabileceğini irdelemekle mümkündür. Ne yazık ki Türkiye'de yapılan birçok Arapça-Türkçe çeviri eleştirilerinde analiz hiçbir şekilde kuramsal çerçeveye oturtulamamış ve hata avcılığı düzeyinde kalmıştır. Ayrıca Türkiye'de yapılan çeviri eleştirisi çalışmaları, çeviri kuramlarıyla ilgili yapılan çalışmalara oranla daha geri planda kalmıştır ve daha az ilgi odağı olmuştur.

Türkiye'de kuramsal bir çerçeveye oturtulmuş bilimsel bir çeviri analizlerinden biri olarak Sarı ve Söylemez'in çalışması gösterilebilir. Sarı ve Söylemez (2022), makalelerinde "1984" adlı romanda yer alan metaforların Türkçe çevirilerinin analizini Toury ve Nida'nın kuramları ışığında gerçekleştirmişler. Çalışmalarının sonucunda ise kuramlar bağlamında iki farklı çevirmenin birbirinden değişik çeviri yaklaşımları benimsedikleri bulgusuna varmışlardır.

İnce (1997), makalesinde çeviri eleştirisi bağlamında kuramların uygulamaya döküldüğü örneklerin bir hayli az olduğunu ifade etmektedir, ancak yine de, birçok çeviri analiz modeli ortaya koyan kuramcılar mevcuttur. Sadece yapılmış bir çevirinin analizini odak noktasına alan başlıca modeller arasında Toury'nin (2014), ortaya koyduğu Betimleyici Çeviribilim, Broeck'un (2014), modeli, Holmes'un (2004), Betimleyici Çeviribilim bağlamında geliştirdiği üç çeşit çeviri analiz yöntemi, Tosun'un (2013), geliştirdiği çeviri eleştirisi kuramı, House'un (2015), kalite değerlendirme modeli, Reiss'ın (2014),

çevirinin bilimsel anlamda kalitesini incelemek amacıyla ortaya koyduğu prensipleri ve Kocabiyık'ın (2021), kitabında geliştirdiği çok boyutlu bilimsel çeviri eleştirisi modeli gösterilebilir.

Çeviri eleştirisini kuramsal çerçeveye dayandırabilmek iki farklı şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan birincisi söz konusu çeviri eleştirisini yukarıda söz edilen çeviribilimcilerin geliştirdikleri modellerden birine dayandırmaktır. Çeviri analizinin kuramsal çerçevesi bilimsel bir çeviri eleştirisi modeline dayandırıldığında analiz sistematik süreçlere dayandırılarak yapılacak böylelikle de bilimsel bir çalışma ortaya çıkacaktır.

Kuramsal çerçeve olarak bu modellerin yerine kuramcılarının ileri sürdükleri kuramlardan birkaçı esas alınarak yapılacak bir çeviri analizinin de bilimsellik kriterini sağladığı söylenebilir. Ancak bilinmelidir ki bir çeviri eleştirisinin kuramsal çerçevesi olarak ya modellerden biri ya da bunun yerine sadece kuramlardan birkaçı tercih edilmelidir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere analizin kuramsal çerçevesi olarak aynı anda hem bir model hem de birkaç kuram belirlenirse ortaya kavramların birbiriyle çatıştığı kafa karıştırıcı bir tablo çıkacaktır, Bu sebeple bu iki farklı olgudan sadece biri tercih edilmelidir.

Bu çalışmada da analizin kuramsal çerçevesi olarak bir model değil birkaç kuram belirlenmiştir. Bunun en temel sebebi de farklı parametreleri bulunan değişik kuramlardan yararlanarak analize daha derin bir boyut katmaktır. Kocabiyık (2022:6), kitabında birçok kuramcı tarafından ortaya konulan kuramların birbiriyle doğru orantılı özellikler taşısa da parametrelerinin birbirinden farklı olduğunu dile getirmektedir. Araştırmada Lutfullah Göktaş tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilen *Yevme Kutile ez-Zaim* adlı romandaki dil oyunları Vinay ile Darbelnet'in yedi çeşit çeviri prosedürü, Newmark'ın Semantik ile İletişimsel Çeviri olarak adlandırdığı kuramları, Pym'in eşdeğerlik kavramları ve Toury'nin Normlar Kuramı ışığında analiz edilecektir. Çalışmanın en temel araştırma sorusu Göktaş'ın yaptığı dil oyunlarının çevirisinin ne düzeyde olduğudur. Araştırmanın alt soruları ise şöyledir:

1. Göktaş tarafından yapılan *Yevme Kutile ez-Zaim* adlı romanda yer alan dil oyunlarının çevirisinde benimsenen Öncül Norm nedir?
2. Göktaş'ın çevirisinde İletişimsel Çeviri sağlanmış mıdır?
3. Göktaş'ın çevirisinde Yönlü Eşdeğerlik benimsenmiş midir?
4. Göktaş'ın erek metninde Modülasyona örnek teşkil eden çeviri var mıdır?

Bu çalışmada işte bu temel sorulara cevap aranacaktır. Bu kuramcılar tarafından ortaya konulan her bir yaklaşım, erek metinlerin, (kelime düzeyinde, normlar bağlamında, eşdeğerlik düzeyinde gibi) farklı bilimsel düzeylerde analiz edilmesine imkan vererek her bir yaklaşımın ileri sürdüğü tartışma ile, analiz daha derin bilimsel düzeylere ulaşacaktır. Her bir kuram vasıtasıyla, yapılmış çevirilerin daha farklı bir yönü değerlendirilerek analiz, tek değil çok yönlü olarak irdelenecektir. Bu araştırma yapılan çevirinin ne düzeyde olduğunu bilimsel verilere dayanarak tespit etmek açısından hayati önem arz etmektedir.

### Vinay ve Darbelnet'in kuramı

Vinay ve Darbelnet (1995), “Direkt Çeviri” ve “Dolambaçlı Çeviri” şeklinde isimlendirdikleri iki çeşit çeviri ortaya atmaktadırlar. Bu iki çeviri türünün alt başlığı olarak da yedi çeşit çeviri prosedürü tanımlamaktadırlar. Bu çeviri çeşitlerinden üçü “Direkt Çeviri”ye, diğer dördü ise “Dolambaçlı Çeviri”ye aittir. Direkt Çevirinin ilki “Ödünç Alma” biçiminde adlandırdıkları bir çeviri prosedürüdür. Ödünç alma

çeviri prosedüründe kaynak dildeki bir kelime erek dile doğrudan aktarılmaktadır. Vinay ve Darbelnet'e göre örneğin Japonya'yı anlatan bir broşürde yerli bir hava oluşturmak amacıyla "sushi," "kimono," "Oshigatsu" gibi sözcükleri kullanarak tercüme yapmak Ödünç Alma prosedürünün bir örneğidir.

Vinay ve Darbelnet (1995:32-33), geliştirdikleri ikinci çeviri prosedürünü "Tam Kopyalama" (calque) olarak isimlendirmektedirler. "Tam Kopyalama" şeklinde adlandırılan çeviri prosedürü, değişik bir çeşit ödünç almaz; ifadeler başka bir biçime dönüşmekte ancak öğeler birebir çevrilmiştir. Buna bir örnek olarak İngilizcedeki *science fiction* sözcüğünün Türkçeye "bilim kurgu" şeklindeki çevirisi verilebilir.

Direkt Çeviri'ye ait olan son çeviri prosedürü ise "Birebir Çeviri"dir. Adından da anlaşılacağı üzere "Birebir Çeviri," kelimesi kelimesine yapılmış çeviri olarak değerlendirilmektedir ve Vinay ile Darbelnet bu çeviri prosedürünün, aynı aile ve kültüre sahip olan diller arasında çok yaygın olduğunu ifade etmektedir. Yazarlara göre iyi bir çevirinin reçetesi "Birebir Çeviridir." Çeviride birebirlik, ancak anlamın tam bir biçimde muhafaza edildiği kontrol edildikten sonra yapısal ve dilbilim ötesi zorunluluklardan dolayı feda edilebilir. Vinay ve Darbelnet'e göre bir çevirmen gramatik, ve morfolojik sebeplerden ötürü birebir çeviriyi "kabul edilemez" olarak değerlendirebilir.

"Direkt Çeviri" türüne ait olan bu üç çeviri prosedürünün geçerli olmadığı durumlarda ise Vinay ve Darbelnet "Dolambaçlı Çeviri" türüne giren dört farklı çeviri prosedüründen daha bahsetmektedir. Vinay ile Darbelnet "Dolambaçlı Çeviri" kategorisi içinde yer alan ilk çeviri prosedürüne "Yerine Geçirme" adını vermektedirler. Vinay ve Darbelnet "Yerine Geçirme"yi, konuşmanın bir bölümünü, anlam değişmeden öteki için değiştirmek olarak tanımlamaktadır. Bu çeviribilimciler, Yerine Geçirmeleri zorunlu ve isteğe bağlı şekilde olmak üzere iki ayrı grupta sınıflandırmışlardır. Buna ek olarak, Vinay ve Darbelnet (1995:94), Yerine Geçirmeyi, çevirmenler tarafından en sık kullanılan en yaygın yapısal değişim olarak değerlendirmektedir.

Vinay ve Darbelnet'in, geliştirdikleri bir diğer çeviri prosedürü ise "Modülasyon"dur. Bu çeviri prosedürü, kaynak dilin semantiğini ve bakış akışını değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen "yerine geçirme" gibi modülasyon da zorunlu ve isteğe bağlı olarak iki gruba ayrılmıştır.

Vinay ve Darbelnet'e göre "Modülasyon" prosedürü, iyi bir çevirmenin yapı taşıdır. "Yerine Geçirme" ise erek dile ne kadar hakim olunup olunmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle Yerine Geçirme çevirmenin erek dil bilgisinin ne ölçüde olduğunu açığa çıkarmaktadır. "Modülasyon"un, aktifi pasif yapma, sembolleri değiştirme ve nesnelerin yer değiştirmesi gibi çok çeşitli örnekleri mevcuttur. Bu sebeple "Modülasyon" çok geniş alanları kapsamaktadır.

Vinay ve Darbelnet'in (1995:96), eserinde geliştirdikleri altıncı çeviri prosedürü ise "Eşdeğerlik"tir. Vinay ve Darbelnet bu terimi, farklı dillerin, aynı olayı farklı biçimsel ya da yapısal yollarla betimledikleri durumlar için kullanmaktadır. Eşdeğerlik, özellikle deyimleri çevirirken kullanışlıdır.

Vinay ve Darbelnet'nin (1995:98), ortaya koydukları yedinci ve son çeviri prosedürü ise "Uyarlama"dır. Bu çeviri prosedürü, kaynak kültürde var olan bir olayın erek kültürde mevcut olmadığı durumlarda kültürel referansın değişimini ele almaktadır. Bu bağlamda örneğin kaynak dili İngilizce olan bir metinde Kriket oyununa yapılmış atıf Fransızcaya en iyi şekilde Tour de France'a atıf yapılarak çevrilebilir. Ayrıca Vinay ve Darbelnet böyle bir "Uyarlama"nın tercih edilmediği takdirde ortaya çıkan

uyuşmazlığın, kaynak metindeki kelimenin tam anlamıyla doğru karşılığı bulunsa da, kulağa hoş gelmemesiyle fark edilebileceğini öne sürmektedir.

### **Newmark’ın kuramı**

Newmark (1988:38), kitabında “Semantik Çeviri” ve “İletişimsel Çeviri” olarak adlandırdığı iki farklı çeviri kuramı ortaya atmaktadır. Newmark, öncelikle çeviri kuramı kavramını detaylıca ele almaktadır. Newmark, çeviri kuramının temel odak noktasının en geniş metin türlerini kapsayacak şekilde isabetli bir çeviri yöntemi geliştirmek olduğunu izah etmektedir. Ayrıca çeviri kuramı, metinlerin çevirisinde ve çevirilerin eleştirisinde kullanılacak ilkeler, kısıtlanmış kurallar ve ipuçları sunmayı hedeflemektedir. Yazar, bu üç unsura örnek olarak deyim çevirileri üzerine ortaya atılan görüşleri vermektedir. Yazara göre çeviri kuramı, deyimlerin çevirisiyle ilgili mümkün olabilecek çeviri prosedürlerine ve bir bağlam içindeki belirli çevirilerden hangisinin tercih edilmesi gerektiğine de odaklanmaktadır. (Newmark 1988:19).

Newmark, çeviri kuramının düşünce, anlam ve dil arasındaki ilişkiye de değindiğini ifade etmektedir. Bahsi geçen bu üç öge, dil ve davranışın evrensel, kültürel ve bireysel yönleri, kültürleri tanımak ve çeviri yoluyla okuyuculara ulaşan metinlerin yorumlanması gibi hususları içermektedir. Buna ek olarak, çeviri kuramı çok çeşitli uğraşları kapsamakta ve çevirmene yaygın olan çeviri sorunlarının üstesinden gelme konusunda yardım etmek amacıyla her zaman faydalı olmayı hedeflemektedir. Newmark’a göre çeviriyle ilgili hipotezler ve öneriler genel olarak uygulama alanı tarafından ortaya konmaktadır ve kaynak metinlerdeki örneklere atıf yapılmadan ileri sürülmemelidir (Newmark, 1988:19).

Newmark, ortaya koyduğu Semantik Çeviri ve İletişimsel Çeviri kuramlarının özelliklerinden de detaylıca bahsetmektedir. İletişimsel Çeviri kaynak metnin yarattığı etkiye mümkün olduğunca yaklaşmayı hedeflemektedir. Semantik Çeviri ise erek dilin el verdiği ölçüde kaynak metnin semantik ve söz dizimsel yapısına son derece bağlı kalarak bir erek metin oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca Semantik Çeviri kaynak metnin bağlamsal anlamını erek metne birebir yansıtmayı amaçlamaktadır.

Newmark, bahsi geçen bu iki ayrı çeviri yönteminde kuramsal açıdan büyük farklılıkların mevcut olduğunu da belirtmektedir. İletişimsel Çeviri, zorluklarla veya kapalı anlamlarla karşılaşmak istemeyen ve kaynak metindeki her türlü yabancı unsurun, erek metinde göze çarpmamasını dileyen okuyuculara yöneliktir. Ancak Newmark, İletişimsel Çevirinin böyle bir okuyucu kitlesine hitap etmesine rağmen çevirmenin, erek metni oluştururken kaynak metnin, kendi çalışması için tek dayanak olduğunun bilincinde olması ve orijinal çalışmaya saygı göstererek kaynak metnin biçimsel özelliklerini de göz önünde bulundurması gerektiğinin altını çizmektedir.

Semantik Çeviri ise kaynak kültüre bağlı kalan bir erek metin oluşturmayı hedeflemekte ve okuyucuya kaynak metnin kültürel öğelerini açığa çıkarmaktadır. Yazar, Semantik Çeviri ile İletişimsel Çevirinin arasındaki en temel farkın, bakış açısı olduğunu belirtmektedir. İletişimsel Çeviri, Semantik Çevirinin aksine mesajın içeriği yerine etkisini vurgulamalıdır.

Yazar, İletişimsel Çeviriye bir örnek olarak İngilizcedeki “beware of the dog” ifadesini vermektedir. İletişimsel Çeviriye göre böyle bir ifadenin başka bir dildeki etkili karşılığı “ısıran köpek” şeklinde bir tabir ise eşdeğerlik etkisi ilkesinin sağlanması amacıyla bu ifade “ısıran köpek” şeklinde çevrilmelidir. İletişimsel Çeviri kuramına göre İngilizcedeki “beware of the dog” cümlesinin Türkçedeki karşılığının ise “dikkat köpek var” ifadesi olduğu iddia edilebilir. Newmark’a göre böyle bir durumda Semantik

Çeviri yaklaşımı benimsendiği takdirde yapılan çeviri daha bilgilendirici olsa da İletişimsel Çeviri biçimi daha etkilidir. Ayrıca yazar, İletişimsel Çevirinin genel olarak daha pürüzsüz, basit, açık ve düz olabileceğini savunmaktadır (Newmark, 1988:39).

Semantik Çeviri ise İletişimsel Çeviriye kıyasla daha karmaşık ve tuhaf bir yapıya sahip olup aktarıcının niyetinden ziyade düşünceyi yansıtmaya çalışmaktadır. Semantik Çeviri, en isabetli eşdeğerliği bulmak için İletişimsel Çeviriden çok daha fazla detaycıdır. Ayrıca Semantik Çeviri, kaynak metindeki anlamların en doğru karşılıklarını bulmak amacıyla kelimelerin birçok anlamını değerlendirir.

Newmark, eşdeğerlik etkisinin sağlanması koşuluyla Semantik Çeviride olduğu gibi İletişimsel Çeviri bağlamında da kelimesi kelimesine yapılan bir çevirinin kabul edilebileceğini ve böyle bir yaklaşım sergilemenin de önem arz ettiğini eklemektedir. İletişimsel Çeviri bağlamında olsa da kelimesi kelimesine yapılmış bir çeviri sadece başarılı değil aynı zamanda geçerli olan tek çeviri yöntemidir. Newmark'a göre hiçbir çeviri türü bağlamında gereksiz eş anlamlı sözcükler kullanmaya ve laf kalabalığı yapmaya gerek yoktur.

Bunların yanı sıra, Newmark, hem Semantik Çevirinin hem de İletişimsel Çevirinin genel olarak kabul edilen söz dizimsel eşdeğerliklerle uyum sağlamak zorunda olduğunu altını çizmektedir. Newmark'a göre Semantik Çeviri bağlamında kaynak dilin biçimsel normlarından herhangi bir sapma durumunda erek metnin normlarında da büyük çaplı kaymalar meydana gelecektir. Newmark, bu kaymaların çok fazla olduğu durumlarda çevirmenin, yazarın tarzını yansıtmak ile erek dilin normlarını muhafaza etmek arasında kararsızlık yaşayabileceğini de ifade etmektedir. Newmark'a göre yazarın uzun ve karmaşık cümleler kullandığı eserlerin çevirisinde çevirmen bu cümleleri kısaltmayı tercih edebilir.

Newmark (1988:40), genel olarak diller arası çevirinin orijinal metne, dil içi bir çeviriden daha yakın olacağını belirtmektedir. Newmark'a göre bazı şartlar altında İletişimsel Çeviri ile Semantik Çeviri, özellikle de metnin kültürel yerine genel bir mesaj aktardığı ve olayın da tarz kadar önemli olduğunu durumlarda birbiriyile kesişebilmektedir.

Bunlara ek olarak Newmark'a göre Semantik Çeviride anlam kayıpları meydana gelebileceğinden bu çeviri, kaynak metnine her zaman sadık olacaktır. Yazara göre İletişimsel Çeviri ise içerikten kaybettiğini sağlamlık ve açıklık bakımından geri kazandığı için Semantik Çeviriden daha iyi bir yöntemdir. Newmark (1988:42), İletişimsel Çeviri yöntemini benimsemiş bir çevirmenin, eğer bilginin ağırlıklı olduğu bir kaynak metin çevirmiyorsa kaynak metinden daha güzel bir erek metin ortaya çıkarmaya çalışacağını izah etmektedir.

Newmark, İletişimsel Çeviriye benimseyen bir çevirmenin, anlaşılmazlıkları kapatmak, tekrarları, laf kalabalığını ortadan kaldırmak ve jargonları anlaşılabilir hale getirmek için kaynak metindeki mantığı düzeltme ya da geliştirme yetkisinin olabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca çevirisinde İletişimsel Çeviriye esas alan bir çevirmenin, kaynak metindeki bazı bilgi yanlışlıklarını da düzeltmeye yetkisi vardır. Ancak yazar, Semantik Çeviri bağlamında, bu tür düzeltmelere ve değiştirmelere izin verilmediğini belirtmektedir.

### **Pym'in eşdeğerlik kavramı**

Pym (2010), kitabında her bir çeviri ekolünü ve kuramını paradigmlar içerisinde değerlendirerek bütün kaynak ve erek metinleri paradigmlar içinde konumlandırmaya çalışmaktadır. Öncelikle Pym (2010),

Eşdeğerlik Paradigması bağlamında Doğal Eşdeğerlik (Natural Equivalence) ve Yönlü Eşdeğerlik olarak (Directional Equivalence) iki çeşit eşdeğerlik kavramı ortaya atmaktadır.

Pym (2010:6), Doğal Eşdeğerliğin, bir dilde söylenen bir şeyin başka bir dilde belki birebir karşılığı olmasa da mutlaka birebir değerinin olduğu gerçeğinden hareketle yola çıktığını dile getirmektedir. Öyleyse Pym'e göre kaynak metinle erek metin arasındaki ilişki, biçim veya işlev gibi seviyelere bakılmaksızın eşit olan değer düzeyindedir. Doğal Eşdeğerlik dillerin aynı oldukları değil, sadece aynı değerlere sahip olabilecekleri görüşünü savunmaktadır. Aynı hipoteze sahip olan bütün kuramlar bu geniş Eşdeğerlik Paradigması içinde değerlendirilebilir. Buna örnek olarak Newmark'ın (1988b), kitabında bahsettiği çeviri süreçleri verilebilir. Newmark bahsi geçen eserinde çevirinin süreçlerinden birinin, çevirinin doğal olması için çaba gösterilmesi olduğunu dile getirmektedir.

Pym (2010:6), Eşdeğerlik paradigmasını alt paradigmalara ayırmakta ve Doğal Eşdeğerlik kavramını herhangi iki dil arasında yapılan çeviride *back translation* adı verilen geri çeviriyi mümkün kılan yöntem olarak değerlendirmektedir. Buna ek olarak Pym (2010:7), Eşdeğerliği bir kavram olarak değerlendirirken on üçüncü Cuma örneğini vermektedir. İngiliz Dilinde Cuma gününün uğursuz olarak değerlendirildiğini ancak İspanyol Kültüründe ise uğursuz günün on üçüncü Salı olduğuna dikkat çekmektedir.

Pym, böyle bir durum söz konusu olduğunda bir çevirmenin Doğal Eşdeğerlik kapsamında erek kültürde anlam ifade edecek uyarılmanın rahatça yapabileceğini dile getirmektedir. Ayrıca yazarın bu konuyla ilgili verdiği bir başka örnek ise, siyah rengin batıda genellikle ölümün rengi, ancak doğuda ise ölüm renginin genellikle beyaz olduğudur. Böyle bir durum söz konusu olduğunda da çevirmen, gereken uyarlamayı yapmalıdır.

Eşdeğerlik kavramı işte bütün bu vakalara odaklanmaktadır. Pym'in tasarlamayı hedeflediği Eşdeğerlik kavramı bir çevirinin aynı değeri taşıyacağını savunmaktadır. Bu değer bazen biçim düzeyinde (iki kelimenin iki kelimeyle çevrilmesi gibi), bazen de on üçüncü Cuma örneğindeki gibi işlev düzeyinde sağlanır (Pym, 2010:8). Eşdeğerlik hiçbir zaman her bir farklı durumda hangi değer aynı olması gerektiği konusunda bir kısıtlama getirmez. Sadece istenilen her düzeyde eşit olan değer sağlanabileceğine dikkat çekmektedir. Doğal Eşdeğerlikle ilgili son olarak Pym (2010:22), Doğal Eşdeğerliğin tarihsel bir fikir olduğunu öne sürmektedir. Doğal Eşdeğerliğe göre her iki dil birbiriyle tıpatıp aynı olmak zorunda değildir, ancak değişik gibi görünen diller bir şekilde aynı düzeyde olabilmektedir.

Pym, (2010:25), Doğal Eşdeğerliğin sağlanamayacağı durumlarda alternatif bir kavram olarak Yönlü Eşdeğerliği geliştirmiştir. Bu eşdeğerlik çevirinin karşılıklı olmadığı vakalarda devreye girmektedir. Yönlü Eşdeğerlik, çeviri süreci esnasında çevirmene daha özgür bir seçim alanı bırakmaktadır. Bu anlamda da, A dilinden B diline yapılmış bir çevirinin A diline tekrar geri döndürülme gibi bir zorunluluğu şart koşmamaktadır. Başka bir deyişle, Yönlü Eşdeğerlik diller arasındaki aktarım sürecinin tek taraflı da olabileceğine dikkat çekmektedir.

Yazar Yönlü Eşdeğerliğin çeviriye sağlayacağı katkılardan da detaylı bir biçimde bahsetmektedir. Öncelikle Pym (2010:38), Yönlü Eşdeğerliğin, çevirideki hangi öğelerin doğal olduğuna ya da dillerin doğallıklarına dair genel bir ideolojik varsayımda bulunmadığını belirtmektedir. Pym'e göre Yönlü Eşdeğerlik ideolojiler üstüdür ve diller arasında hiyerarşik ilişkinin mevcut olduğu durumlarda çeviriye rahatça uygulanabilir. Yönlü Eşdeğerlik, çevirmenlerin kelimeler babında tercih edebilecekleri birçok



karşılık olduğu ve seçebilecekleri sözcüklerin kaynak metinle sınırlı olmadığı görüşünden yola çıkarak Doğal Eşdeğerlikten daha kapsamlı bir özellik taşımaktadır. Kocabıyık (2022b:40), kitabında Pym ile Popovic'in geliştirdiği kavramlar arasında benzerlik olsa da bunların parametrelerinin farklı olduğunu dile getirmektedir.

### Toury'nin kuramı

Norm kelimesi terminolojik anlamıyla belirli bir zamanda kişiler tarafından benimsenmiş tutumlar olarak ifade edilmektedir. Toury normlar kavramını çok detaylı ve sistematik bir şekilde çeviribilim dünyasına sokan ilk çeviribilimci olsa da ondan önce birçok çeviribilimci bu kavramı kullanmıştır. Toury, başta James Holmes olmak üzere birçok çeviribilimcinin istedikleri takdirde kendinden önce normlar diye bir kuramı ortaya atabileceklerini dile getirmektedir (Toury, 2012:61).

Toury, (2012:79), çeviride eşdeğerlik kavramını normlar bağlamında ele alarak Öncül Norm olarak değerlendirilebilecek "Yeterli" ve "Kabul Edilebilir" çeviri şeklinde isimlendirdiği iki farklı norm geliştirmektedir. Yazar, çeviride Öncül Norm'un belirlenmesinin kesin kurallara dayanmadığını, sadece iki farklı yaklaşım içinden birinin ötekinden daha uygun olduğuyla gerekçelendirilebileceğini, bazen de rastgele tercih edilebileceğini izah etmektedir.

Toury'e göre eğer bir çeviri kaynak kültürün normlarına yakınsa bu, "yeterli" bir çeviridir. Ama eğer yapılmış bir çeviri erek kültürün normlarına yakınsa o zaman "kabul edilebilir" bir çeviridir. "Yeterli" bir çeviri yapmak hedefleniyorsa çeviri kaynak dilin ve kültürün normlarına tabi olmuş demektir. Bu da erek kültürün norm dizgelerinde bazı uyumsuzluklar meydana getirebilmektedir. Ama "Kabul Edilebilir" bir çeviri hedefleniyorsa o takdirde erek kültürün norm dizgeleri geçerlilik kazanmaktadır.

Böyle bir durum söz konusu olduğunda ise kaynak metinden bazı kaydırmalar mutlaka olacaktır. Öyleyse kaynak metnin normlarına olan uyum, çevirinin kaynak metne olan bağlılığı konusundaki yeterliliği belirlerken erek kültürün normlarına göre yapılan çeviri de kabul edilebilirliği belirlemektedir. Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere Toury, eşdeğerliği saptama çabasını kaynak kültür ile erek kültürün normları bağlamında sürdürmektedir.

Normlar yalnızca çevirinin çeşitleri için değil, aynı zamanda çeviri sürecinin her aşaması için de geçerlidir. Bu sebeple de normların, meydana gelecek olan ürünün her düzeyine yansımaları mümkündür. Örneğin normlar, erek metin tasarlanırken çevirmenin zihninde mevcut olabileceği gibi metin oluşturulduktan sonra editörler, yayımcılar ve noktalama işaretlerini kontrol edenler tarafından düzeltilirken bile devreye girebilmektedir. Bahsi geçen bu süreçte farklı alanlarda ihtisas sahibi uzmanlar birbirleriyle istişare ederek birbirlerini yönlendirebilmektedir. Bu durum da, belirli bir taslağı mevcut olsa da çeviriyi normlar bağlamında bir hayli karmaşık ve zor bir hale getirebilmektedir. Toury (2012:82), çeviride geçerli olan normları süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları şeklinde iki ana grupta toplamaktadır.

Süreç öncesi çeviri normları genellikle birbiriyle bağlantılı olarak iki grupta düşünülebilir; kesin bir çeviri politikasının doğasına ve varlığına ilişkin olanlar ile çevirinin doğrudanlığı ile ilgili olanlar. Toury'e göre çeviri politikası, belirli bir zamanda belirli bir kültüre veya dile çeviri yoluyla kazandırılacak olan metin türlerinin seçimini, hatta metinlerin bile tek tek seçimlerini kapsamaktadır. Söz konusu seçimin rastgele yapılmadığı saptandığı sürece böylesi bir politikanın var olduğu düşünülür (Toury, 2012:82). Toury, bu hususta bazı alt grupların metin türlerine ilişkin farklı politikalar da izleyebileceğini

belirtmektedir. Buna örnek olarak edebi olan ya da olmayan metinlerin tercih edilmesi, farklı yayınevlerinin birbirinden farklı politikalar izlemesi gibi durumlar verilebilir.

Çevirinin doğrudanlığı ise metnin asıl kaynak dilinden başka, aynı metnin farklı dillerden de çevrilmesine karşı duyulan hoşgörüyü kapsamaktadır. Dolaylı çeviriye izin verilmekte midir? Hangi kaynak dillerden, metin türlerinden, dönemlerinden izin verilmektedir? Bir çevirinin ara dilden yapıldığının belirtilme zorunluluğu var mıdır? Yoksa bu gerçek göz ardı edilmekte midir? Eğer aracı bir dilin varlığından söz ediliyorsa, aracı dilin hangisi olduğu da belirtilmekte midir? Çevirinin doğrudanlığı işte bu tür sorular üzerinde durmaktadır.

Çeviri süreci normları ise çeviri edimi esnasında verilen kararları yönlendiren normlar olarak düşünülebilir. Bu tür normlar hem metnin “matriks”ini, yani dilsel malzemenin metin içinde hangi biçimlerde dağıtılacağını, hem de metnin nasıl şekilleneceğini, dilsel olarak nasıl ifadeye konacağını etkilemektedir (Toury, 2012:82). Bu sebeple, çeviri süreci normları dolaylı veya dolaysız bir şekilde erek ve kaynak metinler arasında kurulacak ilişkiye yön vermekte, başka bir deyişle, dönüşüm esnasında nelerin aynı kalıp nelerin değişeceğini belirlemektedir.

İzah edilen bu iki tür norma ek olarak Toury Metinsel-dilsel normlar olarak isimlendirdiği bir olgudan da bahsetmektedir. Metinsel-dilsel normlar ise erek metni oluşturacak ya da kaynak metinsel ve dilsel malzemenin yerini alacak malzemenin seçimini yönlendirir (Toury, 2012:83). Toury’nin ortaya attığı bu norm türü genel olup çevrilmiş bir metindeki çeviri için geçerli olabileceği gibi özel olup belirli metin türlerine veya çeviri üslubuna da özgü olabilmektedir. Buna ek olarak, metinsel-dilsel normların bazıları çeviri olmayan telif metinlerin üretimini yönlendiren normların aynısı da olabilmektedir.

## Analiz

Bu araştırmada Mahfuz’un (1985), *Yevme Kutile ez-Zaim* adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçe çevirisi önceki sayfalarda açıklanan kuramcılarının kuramları çerçevesinde analiz edilecektir. Bu roman Göktaş (1992), tarafından *Başkan’ın Öldürüldüğü Gün* başlığıyla Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. Romanda Enver Sedat’ın Cumhurbaşkanlığı döneminde yaşayan fakir bir ailenin fertlerinden birinin yaşadığı aşk hikayesi anlatılmaktadır. Romanda sıklıkla Mısır’ın yoksullaştığı gerçeği vurgulanmaktadır.

Göktaş tarafından oluşturulan erek metinde Vinay ile Darbelnet’in çeviri prosedürlerine örnek teşkil eden çeviri yaklaşımı mevcut olup olmadığı, Semantik ya da İletişimsel Çeviriye başvurulup başvurulmadığı ve Doğal ile Yönlü Eşdeğerlik kavramı aracılığıyla da çevirinin kaynak metne ne ölçüde geri çevrilebilir olduğu analiz edilecektir. Analizin sonucunda ise bu kuramlar aracılığıyla elde edilen verilere dayanarak çeviride benimsenen Öncül Norm tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca çeviri, süreç öncesi çeviri normları, çeviri süreci normları ve metinsel-dilsel normlar bağlamında da değerlendirilecektir. Arapçaya hakim olmayan okuyucuların da kolaylıkla takip edebilmesi için açıklamalarda Arapça ifadeler Latin Alfabesiyle yazılacaktır.

(Mahfuz, 1985:5) *على أن أخرجه من دنيا الراحة إلى الجحيم*

Rehavet dünyasından çıkıp, gözlerine bu cehenneme açmak zorunda yine (Göktaş, 1992:8).

Bu cümlede dedenin, torununu uyandırmasından bahsedilmektedir. Dede, uyandıracak olduğu torunu için bu cümleyi zikretmektedir. Cümlelerin birebir çevirisi “elimde, onu rahatlık dünyasından cehenneme çıkarmamdan başka çare yok,” biçimindedir. Bu bilgidenden de anlaşılacağı üzere Göktaş bu dil oyununun çevirisinde kaynak metinde yer almayan “gözlerini bu cehenneme açmak” ifadesini kayda geçirmiştir.

Benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla da İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin oluşturduğu iddia edilebilir zira çevirmen böyle bir yorumla metnin okuyucu tarafından daha rahat anlaşılmasını hedeflemiştir.

(Mahfuz, 1985:5) ويفتح عينيه العسلتين، ويتشاءب

Bal rengi gözlerini açıp geriniyor (Göktaş, 1992:8).

Bu ifadede yer alan dil oyununda gözler bala benzetilerek teşbih yapılmıştır. Cümlede dedenin torunundan söz edilmektedir. Yukarıdaki dil oyununun tercümesinde Göktaş erek metne "renk" sözcüğünü de dahil ederek bir ekleme yapmıştır. Bu kelime kaynak metinde mevcut değildir. Çevirmenin "bal rengi" şeklinde yorumladığı ifadenin kaynak metindeki karşılığı *aseliyyeteyn* biçiminde bir sözcüktür ve bu sözcüğün semantik anlamı "balımsı" şeklindedir. Göktaş'ın, yaptığı bu eklemeye erek metni erek okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılma kaygısı güttüğü böylelikle İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir tercüme kayda geçirdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra cümlenin son kelimesi olan *yetsaebu* fiili ise semantik olarak "esnemek" anlamına gelmektedir. Ancak Göktaş bu fiili "gerinmek" olarak yorumlayarak Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur. Zira bu iki fiil her ne kadar birbirine benzer durumlarda gerçekleştirilebiliyor olsa da "esnemek" yine de "gerinmek" fiilinden oldukça farklıdır ve böyle bir çeviri erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini bir hayli düşürmektedir.

(Mahfuz, 1985:6) الأسعار جنت

Fiyatlar almış başını gidiyor artık (Göktaş, 1992:9).

Göktaş'ın "almış başını gidiyor" biçiminde yorumladığı mecaz anlatımın kaynak metindeki Arapça karşılığı *cunnet* şeklinde bir fiildir ve "delirmek, çıldırmak" gibi manalara gelmektedir. Bu fiil kaynak metinde mecaz anlamda fiyatların çok yükseldiğini vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Göktaş oluşturduğu erek metinde bu dil oyununu çevirirken kaynak metinde karşılığı olmayan bir deyim kullanmıştır. Böylelikle mecaz olsa da deyimsel olmayan bir ifadeyi deyimle dönüştürerek İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir tercüme oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:6) كل شيء قد جن

Her şey, ama her şey çılgınca gemiyi aزیya almış durumda (Göktaş, 1992:9).

Bu dil oyununda da bir önceki örnekte geçen aynı fiil yer almaktadır ve cümlede her şeyin karmakarışık bir hale geldiği vurgulanmaktadır. Ancak Göktaş yukarıdaki cümlenin tercümesinde benimsediği aynı çeviri yaklaşımını benimseyerek kaynak metinde deyimsel olmayan bir ifadeyi deyimle dönüştürerek erek metne aktarmıştır. Bu tercihiyle de İletişimsel Çeviri yaptığı söylenebilir zira böyle bir çeviri yaklaşımıyla erek metnin okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılması ve metnin erek kültürde doğal durması hedeflenmiştir.

(Mahfuz, 1985:6) أتمنى دائما ألا تنثير غبار الهموم على مائدة الطعام ولكن كيف

Hiç olmazsa yemek sırasında, dertlerden ve kaygılardan söz açılmasını istiyorum (Göktaş 1992:10).

Mecaz anlatım içeren bu dil oyununun çevirisinde Göktaş farklı bir yorum ortaya koymuştur. Kaynak metinde geçen cümlenin birebir çevirisi "Dert tozlarını yemek sofrasının üzerine kondurmamamızı her daim temenni ediyorum ama nasıl," biçiminde olabilmektedir. Kaynak metinde mevcut olan *esara* fiilinin sözlük anlamı "ileri sürmek, getirmek, kondurmak" gibi manalar taşımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kaynak metinde yemek sofrasında dertlerin konuşulmasının istenmediği

vurgulanırken edebi bir anlatıma başvurulmuştur. Ancak Göktaş bu mecaz anlatımı tamamen törpüleyerek yalın bir ifade tercih etmiştir. Benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla Modülasyona örnek teşkil eden bir çeviri ortaya çıktığı söylenebilir zira ifadelerin semantiği tamamen değişmiştir.

(Mahfuz,1985:10)المشى صحة واقتصاد

Tabana kuvvet yürümek ise sağlıktır. Dahası, tasarruftur! (Göktaş, 1992:15).

Bu cümlede yürümenin faydaları belagatlı bir biçimde anlatılmıştır. Cümlelerin birebir çevirisi “yürümek, sağlıktır ve tasarruftur,” şeklinde olabilmektedir. Ancak Göktaş bu cümleyi erek metne aktarırken kaynak metinde var olmayan mecazi bir anlatım eklemiştir. Benimsediği böyle bir çeviri yaklaşımıyla da İletişimsel Çeviri yapıldığı söylenebilir zira benimsenen bu çeviri yaklaşımıyla metnin erek kültürde son derece doğal ve kolay anlaşılır olması hedeflendiği savunulabilir.

(Mahfuz, 1985:10)ستلقى يوما شيطاناً برينا فتواخيه

Elbet bir gün, sana akıl hocalığı edecek masum bir şeytan yakalarsın (Göktaş, 1992:15).

Edebi bir anlatım içeren bu cümledeki dil oyununun çevirisinde Göktaş kaynak metinden biraz uzaklaşmıştır. Göktaş’ın “akıl hocalığı” biçiminde yorumladığı ifadenin Arapça orijinalinin birebir çevirisi “kardeş edinmek” biçimindedir. Cümlelerin birebir çevirisi ise “bir gün masum bir şeytan görürsün de onu kardeş edinirsin,” şeklinde olabilmektedir. Göktaş ise “kardeş edinmek” anlamına gelen *aha* fiilini “akıl hocalığı edecek” biçiminde çevirerek ifadenin semantiğini tamamen değiştirmiştir. Böylelikle Modülasyona örnek teşkil eden bir tercüme ortaya çıkmıştır. Ayrıca benimsenen bu çeviri yaklaşımıyla erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimali de ortadan kalktığı için Yönlü Eşdeğerlik yapılmıştır.

(Mahfuz, 1985:10)إني عبد العقل الراجح والخلق الكريم والعينين السوداوين المظللتين بحاجبين مقرنين

Saf aklın, soylu insanların ve kalem kaşlarla gölgelenmiş kara gözlerin kuluyum ben (Göktaş, 1992:15).

Bu cümledeki dil oyununda Göktaş, önceki dil oyunlarının çevirisinde olduğu gibi kaynak metne bazı açılardan sadık kalmamıştır. Çevirmenin “saf akıl” olarak Türkçeye aktardığı ifadenin Arapça metindeki karşılığı *el-akl er-racih* şeklinde bir ifadedir ve bu ifadenin semantik anlamı “üstün akıl” biçimindedir. Ancak Göktaş, bu ifadeyi “saf” olarak yorumlayarak anlamın semantiğini değiştirmiş ve Modülasyona örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur. Buna ek olarak çevirmenin “soylu insanlar” olarak çevirdiği ibarenin kaynak metindeki karşılığı ise *el-hulk el-kerim* şeklinde bir ifadedir ve bunun da sözlük anlamı “şerefli ahlak” biçimindedir. Göktaş bu ifadeyi “soylu insanlar” biçiminde erek metne aktararak erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini ortadan kaldırmış ve Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri kayda geçirmiştir.

(Mahfuz, 1985:10)صباح الخير أيها المكسون في الباصات

Günaydın! Günaydın, otobüslere balık istifi dolmuş insanlar! (Göktaş, 1992:16).

Bu cümlelerin kaynak metninde Türkçesinde yer alan “balık istifi” deyimini mevcut değildir. Bu bilgidenden anlaşılacağı üzere Göktaş kaynak metinde var olmayan bir deyim erek metne eklemeyi tercih etmiştir. Göktaş’ın “balık istifi” şeklinde yorumladığı ifadenin kaynak metindeki Arapça karşılığı *mukeddesun* şeklinde bir ibaredir ve bunun sözlük anlamı “kümelenmiş, bir araya dolmuş” gibi manalar içermektedir. Ancak Göktaş bu ifadeyi Türkçede var olan bir deyim tercih ederek tercüme etmiş ve kaynak metne geri çevrilme ihtimalini tamamen yok ettiği için Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri yapmıştır.

(Mahfuz, 1985:10) والجسر المكتظ بالعابرين

Köprüdeki yayalar da öylesine kalabalık ki iğne atılsa yere düşmez (Göktaş, 1992:16).

Göktaş bir önceki cümlede benimsediği çeviri yaklaşımını bu cümlelerin tercümesinde de esas almıştır. Çevirmenin "iğne atılsa yere düşmez" biçiminde Türkçeye aktardığı deyimın karşılığı kaynak metinde mevcut değildir. Bu cümlelerin birebir çevirisi "Köprü, gelip geçenlerle dolup taşmaktadır," şeklinde yapılabilmektedir. Görüldüğü üzere Göktaş bu cümlelerin çevirisinde de erek metne kaynak metinde bulunmayan bir deyim eklemeyi tercih etmiştir. Yapılan böyle bir çevirinin erek metinde doğal durduğunu ve erek okuyucu tarafından daha rahat anlaşıldığı gerçeğin yola çıkılarak İletişimsel Çevirinin bir örneği olduğu tartışılabilir. Ancak böyle bir çeviri yaklaşımı İletişimsel Çeviriden ziyade erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini ortadan kaldırdığı için Yönlü Eşdeğerliğin bir örneğidir. Zira bir çevirinin İletişimsel Çeviriye tam anlamıyla örnek teşkil edebilmesi için kaynak metnin kaynak okuyucuda bıraktığı etkiyle erek metnin erek okuyucuda bıraktığı etki aynı olmalıdır. Ancak kaynak metinde çeviride olan deyim mevcut olmadığı için kaynak metin kaynak okuyucuda erek metnin erek okuyucuda bıraktığı etki gibi bir etki bırakmamaktadır.

(Mahfuz, 1985:12) وهي جميلة ومطلوبة و أنا قائم مثل السد في طريق حظها

Pek çok kimsenin çevresinde fır döndüğü, gerçekten güzel bir kız Rande. Ama ben mevcut konumumla, onun tüm kismetlerini engelliyorum. (Göktaş, 1992:19).

Çevirmenin "çevresinde fır döndüğü" biçiminde Türkçeye aktardığı ifadenin karşılığı kaynak metinde yine mevcut değildir. Göktaş'ın bu şekilde yorumladığı söz öbeğinin kaynak metindeki karşılığı *w ahiye cemiletun wa matlube* biçimindedir. Bu ifadelerin birebir çevirisi ise "o, güzel ve talep edildir," şeklinde yapılabilmektedir. Göktaş ise bu yalın ifadenin çevirisinde "çevresinde fır döndüğü" şeklinde mecazi bir anlatım tercih ederek anlamın semantiğini tam anlamıyla değiştirdiğinden ötürü Modülasyona örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur. Bunun yanı sıra kaynak metindeki bir sonraki cümlede ise mecazi bir anlatım yer almaktadır. Bu ifadelerin birebir çevirisi "Ben ise onun şans yolunda bir set misali duruyorum," biçiminde yapılabilmektedir. Ancak Göktaş ise ilginç bir şekilde kaynak metindeki cümlelerin dil oyunu olmayan kısmını dil oyununa başvurarak, dil oyununun yer aldığı kısmını ise sadeleştirerek Türkçeye aktarmıştır. Benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla da erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimali ortadan kalktığı için Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir tercüme ortaya çıkmıştır.

(Mahfuz, 1985:14) قلت لها الرجل أثار أعصابي

"Herif, sinirlerimi tepeme çıkardı!" dedim (Göktaş, 1992:22).

Bu cümlede yer alan dil oyununda mecazi bir anlatım kullanılmıştır. Kaynak metinde mevcut olan *esara* fiili "ileri sürmek, getirmek, ortaya çıkarmak" gibi manalar taşımaktadır. Bu cümlede de bahsi geçen fiil "sinirler" anlamına gelen *a'sab* sözcüğüyle birlikte yer alarak sinirlenildiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Göktaş bu ifadeyi "sinirlerimi tepeme çıkardı" biçiminde çevirerek kaynak metnin kaynak okuyucuda bıraktığı aynı etkiyi erek metnin de erek okuyucu da bırakmasını sağlamış ve İletişimsel Çevirinin başarılı bir örneğini oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:18) جاء عصر أكل الناس فيه الكلاب والقطة والحمير والأطفال ثم أكل بعضهم البعض

"Şu işe bak! Bir zamanlar açlıktan insanlar, kedileri, köpekleri, eşekleri, çocukları yerken birbirlerini yemeye başladı!" (Göktaş, 1992:29).

Bu mecaz anlatım içeren cümlelerin çevirisinde de Göktaş metne bir ekleme yapmıştır. Göktaş’ın kayda geçirdiği “şu işe bak” ibaresi kaynak metinde yoktur. Kaynak metindeki cümlelerin birebir çevirisi “Bir zaman geldi ki insanlar onda köpekleri, kedileri, eşekleri ve çocukları yediler daha sonra ise birbirlerini yediler,” şeklinde yapılabilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu ibare dışında Göktaş metne büyük ölçüde sadık kalarak Semantik Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:19) *وكمارة يوزن وقتها بالنقود خلعت المعطف وعلقته بمشجب قائم غير بعيد من الباب*

Vakti nakit bilen kadınlar gibi hemen mantosunu çıkarıp, kapının yanındaki askıya ilıştırıyor (Göktaş, 1992:31).

Bu cümlede edebi ve belagatlı bir dil oyunu yer almaktadır. Göktaş’ın “vakti nakit bilen kadınlar gibi” şeklinde Türkçeye aktardığı ifadenin kaynak metindeki Arapça karşılığı *yuzenu waktuha bi en-nukud* biçimindedir ve bu dil oyununun birebir çevirisi “vakti para ile tartılan” şeklinde yapılabilmektedir. Ancak Göktaş bu dil oyununu erek dilin normlarıyla tamamen örtüşen ve erek dilde çok doğal görünen “vakti nakit bilmek” şeklinde tercüme ederek İletişimsel Çevirinin başarılı bir örneğini oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:23) *حين كانت الشقة عامرة بالأخوات والدفء وكانت أعباء يسيرة*

Evimiz, kız kardeşlerimle ve sınımsıcak bir sevecenlikle dolup taşardı o zamanlar. Omuzlarımızdaki yükümlülükler hiç de ağır değildi (Göktaş, 1992:37).

Bu cümlede ana karakter olan Fevvaş’ın eskiden evininin son derece mutlu olduğu ifade edilirken mecazi anlatım kullanılmıştır. Cümlelerin birebir çevirisi “Apartmanımız kız kardeşlerim ve bir ılıklıkla dolardı, yükümlülükler de kolaydı,” biçiminde yapılabilmektedir. Göktaş, mecazi anlatım içeren “ılıklık” ifadesini “sınımsıcak bir sevecenlik” şeklinde yorumlayarak önceki cümlelerin çevirisinde de olduğu gibi erek metne ekleme yaparak okuyucu tarafından rahat anlaşılmayı hedeflemiş ve İletişimsel Çeviri yapmıştır. Ancak bu eklenti dışında kaynak metne büyük ölçüde sadık kalarak Semantik Çeviriye de örnek teşkil eden bir tercüme oluşturmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Göktaş bu dil oyununun çevirisinde bir ölçüye kadar İletişimsel Çeviriye, bir ölçüye kadar da Semantik Çeviriye benimsemiştir.

(Mahfuz, 1985:24) *فقلت ضاحكة: قد ينفعا قتل واحد فقط*

“Yok canım! Bir kişinin canına okusak yeterli!” (Göktaş, 1992:39).

Bu cümleyi Türkçeye aktarırken Göktaş kaynak metinde var olmayan bir mecaz anlatımı erek metne eklemeyi tercih etmiştir. Kaynak metindeki ifadenin birebir çevirisi “sadece birini öldürmek bize fayda sağlar,” biçiminde olabilmektedir. Ancak Göktaş bu ifadeyi Türkçede var olan bir dil oyununa dönüştürerek erek metni erek kültürün anlayışına uygun hale getirmiş ve İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:25) *واني مخزن بارود عند أي إشارة*

Baştan çıkarıcı her eda karşısında ben de, patlamaya hazır bir barut fıçısı gibiyimdir (Göktaş, 1992:41).

Bu cümlede çok edebi bir dil oyunu yer almaktadır. Göktaş’ın “patlamaya hazır bir barut fıçısı” şeklinde Türkçeye aktardığı deyim kaynak metindeki Arapça karşılığı *mahzen barud* biçiminde bir ifadedir ve bunun semantik anlamı “barut mahzeni” şeklindedir. Göktaş ise bu dil oyununu erek dilin normlarıyla tamamen uyumlu olan “patlamaya hazır bir barut fıçısı” gibi çevirerek İletişimsel Çevirinin çok başarılı bir örneğini oluşturmuştur. Ayrıca benimsenen böyle bir çeviri yaklaşımı, bu deyimler iki kültürde de yerleşmiş kalıp deyimler olduğundan ötürü erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini mümkün kılarak Doğal Eşdeğerliğin de bir örneğidir. Bunlara ek olarak bu çeviri yaklaşımının aynı zamanda

Eşdeğerlik prosedürüne de örnek teşkil ettiği söylenebilir zira bu çeviri vasıtasıyla aynı olan bir olay farklı bir yapısal yolla ifade edilmiştir.

(Mahfuz, 1985:32) لاسمح الله

"Ağzınızdan yel alsın Zeynep Hanım, bu nasıl laf" (Göktaş, 1992:52).

Bu cümlelerin çevirisinde ise Göktaş analiz edilmesi gereken bir çeviri yaklaşımı sergilemiştir. Göktaş bu cümlelerin tercümesinde erek metne kaynak metinde hiçbir şekilde yer almayan eklemeler yapmıştır. Göktaş'ın, benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla az lafla çok geniş mana ifade etme sanatı olan belagati erek metne yansıtmadığı söylenebilir. Kaynak metinde geçen ifadenin birebir çevirisi "Allah korusun, esirgesin," biçiminde olabilmektedir. Ancak Göktaş bu ifadeyi kaynak metinde hiçbir şekilde mevcut olmayan bir mecazla erek metne aktarmayı tercih ederek kaynak metinden bir hayli fazla uzaklaşmış ve erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini de ortadan kaldırdığı için Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:37) قل إنك أصبحت تجدني عقبة في سبيلك

Bana bak, beni kendin için bir ayakbağı olarak gördüğünü söyleyebilirsiniz! (Göktaş, 1992:60).

Bu cümlelerin kaynak metninde mecazi anlatım içeren bir dil oyunu yer almaktadır. Cümlelerin birebir çevirisi "Beni yolunda bir engel olarak görür olduğunu söyle," biçiminde yapılabilmektedir. Ancak bilinmelidir ki "görmek" diye çevrilen fiilin kaynak metindeki semantik anlamı "bulmak" şeklindedir. Göktaş bu cümlede yer alan dil oyununu Türkçede kalıplaşmış deyim olan "ayakbağı olmak" ifadesiyle çevirerek erek okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılabilen bir tercüme kayda geçirmeyi hedeflemiştir. Böylelikle de İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin oluşturmuştur. Ayrıca böyle bir çeviri yaklaşımının Doğal Eşdeğerliğe de örnek teşkil ettiği savunulabilir zira bu iki ifade de kültürlerde kalıplaşmış deyimler olduğu için erek metnin kaynak metne geri çevrilmesi mümkündür.

(Mahfuz, 1985:46) أهي ككلب بلا مأوى

Yersiz yurtsuz bir köpek gibi, nereye gittiğimi bilmez bir vaziyette, amaçsızca yürüyorum (Göktaş, 1992:75).

Bu cümlede romandaki karakterin yürüyüşü bir sokak köpeğine benzetilerek teşbih yapılmıştır. Kaynak metinde mevcut olan *hame ala vech* ifadesi bir kalıptır ve ortalıkta amaçsızca dolanmak, gezinmek gibi manalara gelmektedir. Bunun yanı sıra kaynak metinde yer alan *kekelb bila me'va* ifadesinin birebir çevirisi ise "barınağı olmayan bir köpek gibi" şeklindedir. Göktaş bu ifadeyi "yersiz yurtsuz bir köpek gibi" biçiminde yorumlamış ve kaynak metne sadık kalan bir çeviri yaklaşımı benimsemiştir. Ayrıca *hame ala vech* ifadesini de "nereye gittiğimi bilmez bir vaziyette, amaçsızca" şeklinde Türkçeye aktararak Semantik Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:51) ليست مجرد بيع وشراء

"Alınıp satılabilen bir eşya değilim ben!" (Göktaş, 1992:83)

Kaynak metinde geçen bu cümlelerin çevirisinde Göktaş daha önce de olduğu gibi deyimsel olmayan bir ifadeyi deyimle dönüştürmüştür. Bu cümleyi romanda yer alan Rande adındaki karakter kendisine evlenmesi için tavsiye edilen adamın kendisinin tüm elbiselerini alacak kadar zengin olduğunun söylenmesine cevaben zikretmektedir. Cümlede yer alan *mucered* sözcüğünün birebir çevirisi "basitçe söylemek gerekirse" biçiminde olabilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Rande basitçe söylemek gerekirse kendisinin ve kıyafetlerini satılık olmadığını dile getirmektedir. Göktaş benimsediği bu çeviri

yaklaşımıyla kaynak metinden kayda değer ölçüde uzaklaşsa da erek metni erek kültürde çok doğal duran ifadeler tercih ederek erek okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılır kılmayı hedeflemiştir. Böyle bir çeviri yaklaşımının da İletişimsel Çevirinin bir örneği olduğu söylenebilir. Ayrıca bu çeviri yaklaşımıyla kaynak ile erek metnin okuyucular üzerinde bıraktığı etki de büyük ölçüde birbirine paralel olmaktadır.

(Mahfuz, 1985:52) مرارة التجربة التي طحنتني مزقت أقتعة الحياء الفارغة

Beni yerin dibine geçiren bu gerçek, utanç maskemi yüzümden indirmemi kolaylaştırdı (Göktaş, 1992:85).

Bu cümlede çok edebi bir dil oyunu yer almaktadır. Göktaş tarafından “beni yerin dibine geçiren bu gerçek” şeklinde çevrilen söz öbeğinin kaynak metindeki karşılığının birebir çevirisi “beni ezip geçen acı deneyim,” şeklinde olabilmektedir. Bu bilgidenden de anlaşılacağı üzere Göktaş bu dil oyununun çevirisinde erek metni erek okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılabilir hale getirmeye çalışmıştır. Böylelikle de İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin ortaya çıkarmıştır. Ayrıca çevirmenin “utanç maskemi yüzümden indirmemi kolaylaştırdı,” biçiminde yorumladığı ibarenin Arapça orijinal metindeki karşılığının birebir çevirisi ise “boş utanç maskesini parçaladı,” şeklindedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Göktaş cümlelerin bu kısmında yer alan diğer dil oyununun çevirisinde kaynak metinden oldukça uzaklaşarak anlamın semantiğini değiştirmiş ve Modülasyona örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:53-54) لماذا يتدفق الماضي في روعي كشلال وبقوة بركان ثائر

Öfkeli bir yanardağın şelaleye dönüşmüş lavları misali mazi, ruhumun ta içlerine doğru sürekli neden akar durur bilmem ki! (Göktaş, 1992:89).

Kaynak metinde mevcut olan bu cümlede çok edebi bir dil oyunu yer almaktadır. Göktaş’ın, “öfkeli bir yanardağın şelaleye dönüşmüş lavları misali,” biçiminde yorumladığı ifadelerin kaynak metindeki karşılığının birebir çevirisi “aktif bir yanardağ kuvvetindeki şelale gibi,” şeklinde yapılabilmektedir. Görüldüğü üzere Göktaş erek metne eklemeler yapmayı tercih etmiştir. Yaptığı bu eklemelerden ötürü de erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimali bir hayli düşmektedir. Bu sebeple de Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir çeviri oluşturulduğu tartışılabilir. Ancak cümlelerin ilk kısmında yer alan dil oyunundaysa Göktaş, mecaz anlam içeren ve “akmak” anlamına gelen *tedeffeka* fiilini birebir çevirmiş ve bu açıdan bir ölçüde Semantik Çeviriye örnek teşkil eden bir tercüme kayda geçirmiştir. Bir ölçüye kadar olmasındaki sebep ise Göktaş’ın, erek metne kaynak metinde bulunmayan “ta içlerine” ve “sürekli” gibi ek ifadeler eklemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

(Mahfuz, 1985:54) الجنون يشق طريقه في الصخر حاملا الجوع والديون

Berberinde getirdiği açlık ve borçlarla çılgınlık, dağı taşı yararak yoluna devam ediyor! (Göktaş, 1992:89)

Bu cümlede ülkede yaşanan kaostan söz edilirken mecazi anlatımlara başvurulmuştur. Kaynak metinde yer alan cümlelerin birebir çevirisi “Çılgınlık, açlığı ve borçları taşıyarak çölde yolunu yararak gidiyor,” şeklinde yapılabilmektedir. Göktaş bu dil oyununun çevirisinde “çöl” ifadesini erek metne aktarmayıp “yol” kelimesi yerine de erek kültürde çok doğal duran “dağı taşı” ifadesini tercih ederek kaynak ile erek metnin okuyuculara bıraktığı etkinin aynı olmasını hedeflemiş böylelikle de İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:57) إن استسلمت للحنن جننت

Hani üzüntülere pabuç bırakan biri olsam, çıldırmak işten bile değil! (Göktaş, 1992:94).



Bu dil oyununun çevirisinde Göktaş daha önceki cümlelerin bazılarında da olduğu gibi yine erek metne kaynak metinde mevcut olmayan bir deyim eklemiştir. Göktaş'ın "pabuç bırakmak" olarak yorumladığı ifadenin kaynak metindeki karşılığı *isteslemtu li'lhuzn* şeklinde bir ifadedir ve bu ifadenin de semantik anlamı "üzüntüye teslim olmak" biçimindedir. Ancak Göktaş bu mecaz anlatımı Türkçede var olan bir deyimle çevirmeyi tercih etmiş ve İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden bir erek metin ortaya koymuştur.

ومفاجأة صاعقة قذفها السيل من عل (Mahfuz, 1985:61)

Coşkun bir selin, tepelerden sürükleyerek karşımıza ansızın çıkarıverdiği bir sürpriz! (Göktaş, 1992:101).

Bu cümlede bir sürprizden bahsedilirken dil oyununa başvurulmuştur. Bu dil oyununun çevirisinde Göktaş kaynak metinde bulunmayan "coşkun, karşımıza ansızın çıkarıverdiği," gibi ifadeleri erek metne eklemeyi tercih etmiştir. Kaynak metindeki cümlenin birebir çevirisi "selin yükseklerden fırlattığı yıldırım gibi bir sürpriz," şeklinde olabilmektedir. Ancak bilinmelidir ki "gibi" sözcüğü kaynak metinde mevcut değildir; bu sözcük, cümlenin Türkçenin normlarına aykırı olmaması için konulmuştur. Göktaş, benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla kaynak metinden bir hayli fazla uzaklaşarak Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir erek metin oluşturmuştur.

توجد قرانن قوية على دعوة موجهة لي للزواج من شقيقة أنور علام زوج رندة (Mahfuz, 1985:67)

"Biliyor musun, Rande'nin beyi Enver Allam'ın kız kardeşiyle evlenmem için bana yeşil ışık yakıyor!"

(Göktaş, 1992:109).

Bu cümlede edebi bir dil oyunu mevcuttur. Göktaş'ın "yeşil ışık yakmak" olarak yorumladığı ifadenin kaynak metindeki karşılığı *karain kaviiyye* biçiminde bir ibaredir ve bu ibare "güçlü karinelere" anlamına gelmektedir. Bilindiği üzere karine sözcüğü "delil, kanıt" gibi manalar taşımaktadır. Göktaş'ın, bu ifadenin çevirisinde "yeşil ışık yakmak" ifadesini kayda geçirecek anlamların semantiğini tamamen değiştirdiği böylelikle de Modülasyona örnek teşkil eden bir erek metin oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca bu çeviri yaklaşımıyla kaynak metinden bir hayli fazla uzaklaşıldığı için de Yönlü Eşdeğerliğin de meydana geldiği iddia edilebilir.

فمن طول الهزائم وكثرتها ترسبت نعمة الأسي في أعماقنا (Mahfuz, 1985:79)

Yenilgilerimizin bolluğu yüzünden, kederin nağmesi ta içimize dek işlemiştir (Göktaş 1992:131).

Bu dil oyununun çevirisinde Göktaş kaynak metne büyük ölçüde sadık kalmıştır. Göktaş'ın mecaz anlamda "işlemek" biçiminde çevirdiği fiilin orijinali *terassebe* şeklinde bir fiildir ve bu da "işlemek" anlamına gelmektedir. Ancak çevirmenin "ta içimize" olarak yorumladığı ibarenin kaynak metindeki karşılığının birebir çevirisi ise "derinliklerimize" şeklindedir. Göktaş benimsediği bu çeviri yaklaşımıyla anlamın semantiğini tam olarak değiştirmemiş ve Yerine Geçirme prosedürüne örnek teşkil eden bir erek metin ortaya koymuştur. Böyle bir çeviri yaklaşımının aynı zamanda Doğal Eşdeğerliğin de bir örneği olduğu savunulabilir zira bu çeviri yaklaşımı erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır.

الزمن توقف وغير لونه ثم أطل علينا بوجه جديد (Mahfuz, 1985:81)

Zaman duruyor adeta, başkalaşiyor, daha bir yenileniyor sanki (Göktaş, 1992:133).

Kaynak metinde yer alan bu cümlede çok edebi ve belagatlı bir dil oyunu yer almaktadır. Cümlenin birebir çevirisi "zaman durmuş, rengini değiştirmiş daha sonrasında da karşımıza yeni bir yüzle çıkmıştır," biçiminde olabilmektedir. Ancak Göktaş ilginç bir şekilde kaynak metninde edebi bir dil

oyunu bulunan bu cümledeki tüm mecaz anlatımları törpülemiştir. Böyle bir çeviri yaklaşımı sonucunda da anlamların semantiği değişmiş ve Modülasyona örnek teşkil eden bir tercüme oluşturulmuştur. Ayrıca Göktaş'ın erek metinde kayda geçirdiği “adeta” ve “sanki” sözcükleri ise kaynak metinde mevcut değildir ve cümlelerin bağlamına da uymamaktadır.

(Mahfuz, 1985:81) *سينجو وينتقم*

“Hele bir iyileşsin, bu işi yapanlara analarından emdikleri sütü burunlarından getirecektir!” (Göktaş, 1992:133).

Göktaş bu cümleyi Türkçeye aktarırken kaynak metindeki belagatı çok fazla zedelemiştir. Kaynak metinde yer alan cümlelerin birebir çevirisi “kurtulacak ve intikam alacak,” biçiminde yapılabilmektedir. Ancak çevirmen bu cümleyi erek metne aktarırken mecaz anlatım içeren bir deyim kullanmayı tercih etmiş ve erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini tamamen ortadan kaldırdığı için Yönlü Eşdeğerliğe örnek teşkil eden bir tercüme kayda geçirmiştir.

(Mahfuz, 1985:82) *هذا جزاء من يتصور أن البلد جثة هامدة*

Ülkeyi, kokuşmuş bir ceset olarak görenin cezası budur işte! (Göktaş, 1992:134).

Bu cümlede yer alan dil oyununda ülke bir cesede benzetilerek teşbih yapılmıştır. Erek metinde Göktaş'ın “kokuşmuş bir ceset,” olarak yorumladığı ifadenin kaynak metindeki karşılığı *cüsse hamide* biçiminde bir ibaredir ve bu ibare “donuk bir ceset” anlamı taşımaktadır. Bu ibare Arapçada bir kalıptır. Göktaş bu kalıbı “kokuşmuş bir ceset” biçiminde Türkçeye aktararak anlamın semantiğini değiştirmiş ve Modülasyona örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

(Mahfuz, 1985:82) *ومقاتلة الأشباح خير من الخوف*

Korkudan pusup kalkmaktansa, hayaletlerle savaşmak çok daha iyidir! (Göktaş, 1992:135).

Bu dil oyununun çevirisinde büyük ölçüde kaynak metne sadık kalan bir tercüme kayda geçirilmiştir. Cümlelerin birebir çevirisi “hayaletlerle savaşmak korkudan daha hayırlıdır,” biçiminde olabilmektedir. Göktaş her ne kadar kaynak metinden çok uzaklaşmamış olsa da erek metne dahil ettiği pusup kalmak” fiili kaynak metinde mevcut değildir. Ancak böyle bir ekleme erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini yok etmediği için bu çeviri yaklaşımıyla Doğal Eşdeğerliğin sağlandığı söylenebilir.

(Mahfuz, 1985:83) *البلد مريض بالتعصب يا رندة*

Memleketi, bağnazlık kasıp kavuruyor kızım! (Göktaş, 1992:136).

Bu cümle romandaki karakterlerden biri olan Rande'ye hitaben söylenmiş bir sözdür. Cümlede mecaz anlatım içeren bir dil oyunu yer almaktadır. Cümlelerin birebir çevirisi “ülke bağnazlıkla hasta olmuş durumdadır ey Rande,” şeklinde olabilmektedir. Göktaş bu dil oyununu Türkçeye aktarırken erek okuyucunun rahatlıkla anlayacağı “kasıp kavurmak” ifadesini tercih etmiştir. Benimsenen bu çeviri yaklaşımının İletişimsel Çevirinin güzel bir örneği olduğu savunulabilir.

*Başkan'ın Öldürüldüğü Gün* adlı romanda yer alan dil oyunlarının Göktaş tarafından yapılan Türkçe çevirisi analiz edildiğinde Göktaş'ın, erek metni erek kültürün normlarına bir hayli fazla yaklaştırarak bu normlarla tamamen uyumlu bir erek metin oluşturmayı hedeflediği böylelikle de Öncül Normu kabul edilebilir çeviri yapmak olduğu söylenebilir.

Göktaş'ın çevirisi süreç öncesi çeviri normları açısından değerlendirildiğinde çevirinin ara dilden yapılmadığı, doğrudan romanın dili olan Arapçadan yapıldığının kesin olarak bilindiği söylenebilir. Bunun yanı sıra ortaya konulan bu erek metin çeviri süreci normları bağlamında değerlendirildiğinde Göktaş'ın kaynak metinde yalın anlatımla ifade edilen cümleleri bile sıklıkla deyimle dönüştürerek çevirdiği, ancak kaynak metindeki bazı mecaz anlatım içeren deyimleri ise törpülediği görülmüştür. Bunlara ek olarak Göktaş'ın çevirisi metinsel-dilsel normlar bağlamında değerlendirildiğindeyse erek metnin dilinin sade ve yalın olduğu, Osmanlıca kelimelere ise çok fazla yer vermediği görülmüştür.

## Sonuç

Bu çalışmada Vinay ile Darbelnet, Newmark, Pym ve Toury'nin kuramları ışığında Mısırlı edebiyatçı Necib Mahfuz tarafından kaleme alınan ve Göktaş tarafından da Türkçeye çevrilen *Başkan'ın Öldürüldüğü Gün* adlı romanda yer alan dil oyunlarının çevirisi analiz edilmiştir. Araştırmada sırasıyla bilimsel bir çeviri eleştirisinin nasıl yapılacağına dair bilgi verilmiş, analizin kuramsal çerçevesini oluşturan kuramlar birincil kaynaklara dayanarak açıklanmış ve dil oyunlarının çevirisinin analizi yapılmıştır. Araştırmada, yapılan çeviri Vinay ile Darbelnet, Newmark ve Pym'in kuramlarına dayanarak incelenmiş bunların sonucunda elde edilen bulgulardan da çevirmenin, Toury'nin Normlar Kuramı bağlamında kabul edilebilir mi yoksa yeterli mi çeviri yaptığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın en temel tartışma konusu bir çeviri eleştirisinin başka bir deyişle analizinin bilimsellik kriterini sağlayabilmesi için kesinlikle bir kuramsal çerçeveye oturtulması gerektiğidir. Çalışmanın sonucunda elde edilen en temel bulgulardan biri kuramsal çerçeveye oturtulmamış bir çeviri eleştirisi çalışmasının sadece hata avcılığı düzeyinde kalacağıdır. Çalışmada kuramsal çerçeveye oturtulmuş Arapça-Türkçe çeviri eleştirisi çalışmalarının bir hayli az olduğu da vurgulanmıştır.

Çalışmanın sonucunda genel çeviri eleştirisi bağlamında elde edilen bulgu bir çeviri eleştirisinin bilimsellik şartını sağlayabilmesi için bir modele dayanması, ya da birkaç farklı çeviri kuramına dayanması gerektiğidir. Bu iki şarttan birinin yerine getirilmesi bir çeviri analizinin bilimsellik düzeyine ulaşması açısından hayati önem arz etmektedir. Bunun dışında çalışmanın sonucunda Göktaş'ın çevirisiyle ilgili de birçok bulgu elde edilmiştir.

Bu araştırmada Göktaş tarafından yapılan dil oyunlarının çevirisinin ne düzeyde olduğu incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Göktaş'ın çevirisiyle ilgili elde edilen en temel bulgu çevirmenin, genel olarak erek metni erek kültürün normlarıyla birebir uyumlu hale getirmeyi hedeflediği, böylelikle de Öncül Norm olarak kabul edilebilir bir çeviri oluşturduğudur. Bunun yanı sıra Göktaş sıklıkla kaynak metnin kaynak okuyucuda bıraktığı etkinin aynısını erek metnin de erek okuyucuda bırakması için çaba göstermiş ve erek metni erek okuyucu tarafından daha rahat anlaşılır hale getirmeyi hedeflemiş böylelikle de İletişimsel Çeviriye örnek teşkil eden tercüme kayda geçirmiştir. Ancak bazen kaynak metne sadık kalarak Semantik Çevirinin örneği olan çeviriler de oluşturduğu saptanmıştır.

Bunlara ek olarak Göktaş'ın çevirisiyle ilgili başka bulgular da elde edilmiştir. Romandaki dil oyunlarının çevirisinin geneline bakıldığında Göktaş'ın benimsediği çeviri yaklaşımının Yönlü Eşdeğerlik olduğu tespit edilmiştir. Göktaş yaptığı çevirilerde sıklıkla kaynak metinden, erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalini ortadan kaldıracak şekilde uzaklaşmıştır. Ancak Göktaş'ın nadiren Doğal Eşdeğerliğe örnek teşkil eden çevirilerinin de olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen son bulgu ise Göktaş'ın benimsediği Yönlü Eşdeğerlikten ötürü erek metnin kaynak metne geri çevrilme ihtimalinin ortadan kalkmasıyla anlamın semantiği tamamen değiştirilerek Modülasyona örnek teşkil eden çevirilerin de kayda geçirilmiş olmasıdır. Ancak Göktaş'ın çok nadir Yerine Geçirme Prosedürüne örnek teşkil eden çeviriler de meydana getirdiği saptanmıştır. Göktaş'ın çevirisine genel olarak bakıldığında çevirmenin sıklıkla kaynak metinde mecazi anlatım içeren bir ifadeyi törpüleyip erek metne sadeleştirerek aktardığı, kaynak metindeki yalın bir anlatımı ise erek metne deyimle dönüştürerek aktardığı söylenebilir. Bu durumun da, yazarın üslubuna zarar vermesiyle kaynak metinde mevcut olan belagatin erek metne yansıtılmamasına yol açtığı tartışılabilir. Sonuç olarak bu araştırmanın Necib Mahfuz'un edebi üslubunu daha iyi tanıtmak ve en önemlisi Arapçadan Türkçeye yapılmış, kuramsal çerçeveye dayandırılmış sistematik ve bilimsel bir çeviri eleştirisi çalışması ortaya koymak açısından alana büyük katkı sağladığı düşünülmektedir.

### Kaynakça

- Broeck, R. V. D. (2014). Second Thoughts on Translation Criticism. *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*. T, Hermans. (ed). (s. 54-62). New York: Routledge.
- Holmes, J. S. (2004). The Name and Nature of Translation Studies. *The Translation Studies Reader*. L, Venuti. (ed). (s.180-193). New York: Routledge.
- House, J. (2015). *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Gunter Narr.
- İnce, Ü. (1997). Kuram ve Uygulama Bilgisiyle Çeviri Eleştirisi. *Hasan Ali Yücel Anma Kitabı*. İstanbul: YÜ. 9(1)253-259.
- Karantay, S. (1993). Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. 4(2) 17-24.
- Kocabiyık, H.S. (2021). *Çok Boyutlu Bilimsel Çeviri Eleştirisi Modeli*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kocabiyık, H.S. (2022). *Çeviribilimi Anlamaya Doğru*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mahfuz, N. (1985). *Yevme Kutile ez-Zaim*. Mısır: Daru Masr lit-tiba'a.
- Mahfuz, N. (1992). *Başkan'ın Öldürüldüğü Gün*. (Çev. L, Göktaş). İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Munday, J. (2012). *Introducing Translation Studies*. London: Routledge.
- Newmark, P. (1988). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon.
- Popovic, A. (1970). The Concept Shift of Expressions in Translation Analysis. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. J, Holmes. (ed). (s. 78-87). Mouton: Slovak Academy of Sciences.
- Pym, A. (2010). *Exploring Translation Theories*. London: Routledge.
- Reiss, K. (2014). *Translation Criticism Potentials and Limitations*. London: Routledge.
- Sarı, Z. & Söylemez, A. S. (2022). George Orwell'in '1984' romanının iki Türkçe çevirisindeki eğretilmeli ifadelerin norm ve eşdeğerlik temelli betimleyici bir incelemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 1191-1207. DOI: 10.29000/rumelide.1074534.
- Tosun, M. (2013). *Çeviri Eleştirisi Kuramı*. İstanbul: Aylak Adam.
- Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Tel Aviv: John Benjamins.
- Toury, G. (2014), A Rationale for Descriptive Translation. *The Manipulation of Literature Studies in Literary Translation*. T, Hermans. (ed). (s. 16-42), New York: Routledge.
- Vinay, J. P., & J, Darbelnet. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. J, Sager. (çev.) Philadelphia: John Benjamins.